

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 7, 2020 | 30.07.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.7.1](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.1)

УДК 323.173: 338.22.021.4

*Н. В. Резнікова,
д. е. н., професор,
професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин,
Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0003-2570-869X*

МІСЦЕ І РОЛЬ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ СЕРЕД ДЕТЕРМІНУЮЧИХ ФАКТОРІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СЕЦЕСІОНІСТСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ: ВИПАДОК СЕПАРАТИЗМУ ТА ІРЕДЕНТИЗМУ

*N. Reznikova
Doctor of Economic Sciences, Professor at the Chair of World Economy and International Economic
Relations of Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THE SIGNIFICANCE AND ROLE OF ECONOMIC FACTORS AMONG THE FACTORS UNDERLYING SECESSIONIST STRATEGIES: THE CASE OF SEPARATISM AND IRREDENTISM

Мета статті полягає у розкритті детермінант сецесіонізму шляхом виокремлення політичних, етносоціальних та економічних його проявів з акцентом на останньому, охарактеризувавши їх як підґрунтя для іредентистських та сепаратистських процесів. Інструменти економічної політики запропоновано розглядати крізь призму оцінки їхнього потенціалу до стримування сецесіоністської стратегії національного розвитку. Сецесія визначена як політика і практика суспільно-політичного руху, спрямована на здобуття державного суверенітету окремою етносоціальною спільнотою на території її проживання у межах існуючої держави. Базуючись на існуючому підході до виокремлення двох цілей сецесії — сепаратистської та іредентистської — встановлено, що в українських реаліях сецесія набуває ознак як іредентизму, який передбачає обов'язкову наявність зовнішніх партнерів та вплив останніх на політичні процеси в регіоні або державі, так і сепаратизму за принципом етніцизму. Аналіз існуючої літератури з питань сецесіонізму дозволив встановити відсутність єдності у трактуванні змістовного наповнення та співвідношення таких понять, як «сецесія» та «сепаратизм», що ускладнює виокремлення детермінуючих ознак їхнього походження. Встановлено, що політичні, економічні та етносоціальні процеси формують підґрунтя для іредентистських (які не спрямовані на утворення незалежної держави) та сепаратистських процесів (для етнічних груп, які висувають сепаратистські заклики, утворення незалежної держави є головною метою). При розгляді впливу політичних процесів на розгортання сецесіоністських настроїв виокремлено роль децентралізації як одночасно і тригера, і стримувача останніх. Стверджується, що чим неконтрольованішою є децентралізація, чим більшої свободи для політичних дій дає політична конкуренція (з перспективою створення потужних регіональних політичних партій, що матимуть підтримку з боку представників середнього і

великого бізнесу та забезпечуватимуть приплив відповідних фінансових ресурсів), тим виразнішими стають загрози іредентизму і сепаратизму. При цьому висловлено припущення, що децентралізація для регіонів, що прагнуть відокремлення, якщо так звана «ідеологічна мобілізація» серед населення є не критичною, може стати певною альтернативою для тих, хто насправді вимагає автономії. Відтак децентралізація може стати дієвою стратегією запобігання повної сецесії.

При аналізі впливу економічних процесів на загострення сецесіоністської небезпеки, які детермінуються наявним і потенційним факторним надбанням регіону (людські, фізичні, грошові ресурси; ресурс знань; інфраструктура), спеціалізацією регіонів, яка визначає їхнє місце у поділі праці і результується у валовому регіональному продукті, виокремлено консолідуючий потенціал компліментарних економічних стратегій розвитку регіонів. Запропоновано шляхом аналізу додаткових учасників відносин взаємодії (міжнародних організацій, країн-партнерів, потужних багатонаціональних підприємств, масштабних інвесторів) вчасно здійснювати пошук компліментора, тобто, актора, що володіє великими можливостями або ресурсами. Враховуючи, що кожен регіон відрізняється історичними особливостями становлення, традиціями і відповідними ціннісними орієнтирами (що, зокрема, залежить як від специфіки освоєння факторів виробництва і вибору спеціалізації, так і від джерел накопичення капіталу), компліментарність запропоновано розглядати як інструмент прояву внутрішньої і зовнішньої взаємодоповнюваності і залежності одного регіону від іншого у межах держави. На основі цього пропонується формувати нову систему взаємодії більш високого рівня, що забезпечує усіма необхідними параметрами регіони, доповнюючи або замінюючи різні функції останніх, чому сприятиме створення національних мереж створення доданої вартості у тому числі і завдяки відкриттю мережі індустріальних парків.

При дослідженні **етносоціальних процесів**, які передбачають зміну етнічної самосвідомості (етнотрансформаційні або такі, що пов'язані з переходом з одного етнічного стану в інший) та зміну культурної і ціннісної специфіки етнічних спільнот (етноеволюційні процеси, що виражаються у значній зміні будь-якого з основних параметрів етносу, але безпосередньо не спричиняють зміни етнічної самосвідомості), виокремлено роль та характерні ознаки «сепаратизму еліт». Запропоновано економічні механізми стримування сецесіоністських настроїв та протидії проявам сепаратизму та іредентизму. Мета статті полягає у розкритті детермінант сецесіонізму шляхом виокремлення політичних, етносоціальних та економічних його проявів з акцентом на останньому, охарактеризувавши їх як підґрунтя для іредентистських та сепаратистських процесів. Інструменти економічної політики запропоновано розглядати крізь призму оцінки їхнього потенціалу до стримування сецесіоністської стратегії національного розвитку.

Сецесія визначена як політика і практика суспільно-політичного руху, спрямована на здобуття державного суверенітету окремою етносоціальною спільнотою на території її проживання у межах існуючої держави. Базуючись на існуючому підході до виокремлення двох цілей сецесії —сепаратистської та іредентистської—встановлено, що в українських реаліях сецесія набуває ознак як іредентизму, який передбачає обов'язкову наявність зовнішніх партнерів та вплив останніх на політичні процеси в регіоні або державі, так і сепаратизму за принципом етніцизму. Аналіз існуючої літератури з питань сецесіонізму дозволив встановити відсутність єдності у трактуванні змістовного наповнення та співвідношення таких понять, як «сецесія» та «сепаратизм», що ускладнює виокремлення детермінуючих ознак їхнього походження. Встановлено, що політичні, економічні та етносоціальні процеси формують підґрунтя для іредентистських (які не спрямовані на утворення незалежної держави) та сепаратистських процесів (для етнічних груп, які висувують сепаратистські заклики, утворення незалежної держави є головною метою).

При розгляді впливу політичних процесів на розгортання сецесіоністських настроїв виокремлено роль децентралізації як одночасно і тригера, і стримувача останніх. Стверджується, що чим неконтрольованішою є децентралізація, чим більшої свободи для

політичних дій дає політична конкуренція (з перспективою створення потужних регіональних політичних партій, що матимуть підтримку з боку представників середнього і великого бізнесу та забезпечуватимуть приплив відповідних фінансових ресурсів), тим виразнішими стають загрози іредентизму і сепаратизму. При цьому висловлено припущення, що децентралізація для регіонів, що прагнуть відокремлення, якщо так звана «ідеологічна мобілізація» серед населення є не критичною, може стати певною альтернативою для тих, хто насправді вимагає автономії. Відтак децентралізація може стати дієвою стратегією запобігання повної сецесії.

При аналізі впливу економічних процесів на загострення сецесіоністської небезпеки, які детермінуються наявним і потенційним факторним надбанням регіону (людські, фізичні, грошові ресурси; ресурс знань; інфраструктура), спеціалізацією регіонів, яка визначає їхнє місце у поділі праці і результується у валовому регіональному продукті, виокремлено консолідуєчий потенціал компліментарних економічних стратегій розвитку регіонів. Запропоновано шляхом аналізу додаткових учасників відносин взаємодії (міжнародних організацій, країн-партнерів, потужних багатонаціональних підприємств, масштабних інвесторів) вчасно здійснювати пошук компліментора, тобто, актора, що володіє великими можливостями або ресурсами. Враховуючи, що кожен регіон відрізняється історичними особливостями становлення, традиціями і відповідними ціннісними орієнтирами (що, зокрема, залежить як від специфіки освоєння факторів виробництва і вибору спеціалізації, так і від джерел накопичення капіталу), компліментарність запропоновано розглядати як інструмент прояву внутрішньої і зовнішньої взаємодоповнюваності і залежності одного регіону від іншого у межах держави. На основі цього пропонується формувати нову систему взаємодії більш високого рівня, що забезпечує усіма необхідними параметрами регіони, доповнюючи або замінюючи різні функції останніх, чому сприятиме створення національних мереж створення доданої вартості у тому числі і завдяки відкриттю мережі індустріальних парків.

При дослідженні **етносоціальних процесів, які передбачають зміну етнічної самосвідомості (етнотрансформаційні або такі, що пов'язані з переходом з одного етнічного стану в інший) та зміну культурної і ціннісної специфіки етнічних спільнот (етноеволюційні процеси, що виражаються у значній зміні будь-якого з основних параметрів етносу, але безпосередньо не спричиняють зміни етнічної самосвідомості), виокремлено роль та характерні ознаки «сепаратизму еліт». Запропоновано економічні механізми стримування сецесіоністських настроїв та протидії проявам сепаратизму та іредентизму.**

The article's objective is to reveal the determinants of secessionism through identifying its political, ethno-social and economic manifestations with emphasis on the latter, by characterizing them as the background for irredentist and separatist processes. The instruments of economic policy are proposed to be considered through the prism of assessment of their potential for curbing the secessionist strategy of the national development.

Secession is defined as a policy and a practice of the socio-political movement, aimed at gaining the national sovereignty by a given ethno-social community on their indigenous territory within the boundaries of the existing state. Using the existing approach to determining the two objectives of the secession, separatist and irredentist ones, it is established that in the Ukrainian realities the secession has acquired the features of both irredentism that must involve the existence of external partners and their influence on the political processes at region or country level, and separatism based on the principle of ethnicism. Because a review of the existing literature on secessionism issues does not show an agreed-upon interpretation of the essential meaning of the concepts "secession" and "separatism" and their causality, the determining features of their origin cannot be easily identified. It is found that political, economic and ethno-social processes lay the fundament for irredential processes (not intended to create an independent state) and separatist processes (for ethnic groups coming out with separatist claims, creation of an independent state is an ultimate goal).

The dual role of decentralization as a trigger and a deterrent is revealed by investigating the impact of political processes on rising of secessionist sentiments. It is argued that when decentralization becomes looser and political competition provides greater freedom for political action (with the subsequent creation of powerful regional political parties to be supported by medium and large businesses, with opening up the opportunities for financial inflows), the threats of irredentism and separatism will become more and more pronounced. Also, the assumption is made that if the so called “ideological mobilization” among the population is not critical, decentralization for the regions striving for secession can be an alternative for the ones that demand the real autonomy. Decentralization can, therefore, become an effective strategy for preventing the ultimate secession.

*The consolidating potential for complementary economic strategies of the regions’ development is defined by **investigating the impact of economic processes on the aggravation of secessionist danger**, which are determined by the existing and potential factor endowment of a region (human, physical, monetary resources; knowledge base; infrastructure), specialization of regions which determines their position in the division of labor and results in the gross regional product. It is proposed that a complimentator, i. e. an actor with great capabilities or resources in its possession, should be sought in a timely manner by way of analysis of supplementary entities involved in interactive relations (international organizations, partner countries, powerful transnational companies, large investors). Bearing in mind that each regions has its distinct historic specifics of formation, traditions and values (depending on the ways of employment of production factors and choice of specialization, as well as on the sources of capital accumulation), it is proposed that complementarity should be regarded as an instrument for manifestation of the internal and external interdependence and dependence of a given region on another one within the boundaries of the state. This is proposed as the starting point for creating a new system for interactions of a higher level, which will provide all the required parameters for the regions by supplementing or replacing various functions of the latter, which will be promoted by creating national networks of value added, e. g. through launching the network of industrial parks.*

*The role and specific features of “separatism of elites” are defined by investigating **ethno-social processes resulting** in the changed ethnic self-identity (ethno-transformational processes, or the processes involving a transition from one ethnic status to another) and the changed cultural and value specifics of ethnic communities (ethno-evolutionary processes that change significantly all the key parameters of the ethnos, but do not change the ethnic self-identity). The economic mechanisms to curb secessionist sentiments and counteract manifestations of separatism and irredentism are proposed.*

Ключові слова: *сецесія; сепаратизм; економічні детермінанти; економічна безпека; економічні ефекти.*

Keywords: *secession; separatism; economic determinant; economic security; economic effect.*

Постановка проблеми. Децентралізація та поглиблення міжнародної економічної інтеграції — процеси, що достатньо описані в науковій літературі та проаналізовані на предмет як виокремлення їхніх переваг, так й ідентифікації продукованих ними загроз, в аргументації опонентів набувають ознак дієвого інструменту реалізації сецесіоністської стратегії, проявом якої виступають сепаратизм та іредентизм. Втім значення економічного чиннику, що нарівні з іншими детермінує характер взаємодії між регіонами в межах держави, попри очевидність його впливу на мотиви та можливості як регіональної еліти, так і населення реалізовувати власні інтереси та забезпечувати потреби, не набуває однослайної та однозначної оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як влучно зазначає українська дослідниця Н. Горло, відсутність конвенціонального знання щодо сутності сепаратизму, іредентизму, сецесіонізму і сецесії та їхня не усталена інтерпретація в офіційних документах, робить їх інструментами політичної казуїстики [1, с.114]. На думку Н. Горло, в іредентизмі тісно переплелися етнічний і територіальний чинники, які обумовлюють один одного, тобто будь-який іредентистський проект (за невеликими винятками) реалізується за умовою «населення + територія» [1, с.115]. За глибиною проведеного аналізу співвідношення понять «іредентизм» та «сепаратизм», «сецесія» та «сецесіонізм», а також за ступенем дослідницької влучності у виокремленні форм прояву

іредентизму дослідження Н. Горло блискуче вирізняється серед праць іноземних науковців, яким бракує методологічної цілісності української авторки. Так, Н. Горло вдалось концептуально розмежувати поняття «іредентизм» як різновид сепаратизму, тобто вид відцентрового етнополітичного руху, який передбачає вихід регіону зі складу держави і приєднання до іншої, від «політики іредентизму» як цілеспрямованого курсу держави, яка під приводом захисту споріднених груп здійснює потужний вплив на політичну, економічну, культурну, інформаційну сферу регіону, який населяє споріднена група («м'який» варіант політики іредентизму), або прагне приєднати цю територію разом з населенням («жорсткий» варіант політики іредентизму) [1, с.116].

Бертран М. Ронер [2] фокусує свій дослідницький ракурс на сепаратистській боротьбі «національних меншин», яку він визначає як «меншини, соціальне та культурне життя яких пов'язане з конкретною територією». Він категорично відмовляється від спроб сформулювати загальну теорію сепаратизму, аргументуючи це тим, що йому йому не цікаво пояснювати причини сепаратистських рухів (відповідаючи на запитання «чому»), адже за мету він визначає віднаходження емпіричних закономірностей, які є загальними для сепаратистської боротьби (відповідаючи на запитання «як») шляхом аналізу сепаратистських епізодів як «сукупності та скупчення в часі і просторі подій». На його думку, суспільствознавці повинні описувати «форми дій», а не зосереджуватися на «мотивації». Зокрема, автор стверджує, що сепаратистська боротьба має тенденцію відтворюватися в часі, і що минуле в такий спосіб є дієвим інструментом прогнозування майбутнього у регіоні, навіть за умови зміни мотивів, які спонукають до такої боротьби. А. Алесіна і Е. Спалаоре [1], оцінюючи науковий доробок Бертрана М. Ронера наголошують, що останньому [2] вдалось виокремити три мотиви сепаратистської боротьби: за землю/територію; за мову/культуру/ідентичність; за політичну владу. Базуючись на окресленому класифікаційному підході, автор аналізує сепаратистські практики з врахуванням особливостей суспільного устрою. Коли сепаратизм продиктований боротьбою за територію (що було характерне феодальному суспільству), він супроводжується бунтом аристократії (Угорщина у XVII-XVIII ст.), або бунтом селян (Ірландія в той самий період). У боротьбі за культурне панування брали участь лише освічені люди (що було пов'язане з урбанізаційними процесами) до поширення розповсюдження народної освіти (наприклад, Богемія в XIX столітті), пізніше, по мірі зростання освіченості, долучались ширші верстви населення (Квебек XX століття). Нарешті, антиколоніальна боротьба за політичну владу може обмежуватися елітою нації (Єгипет) або залучати велику масу людей (Індія), залежно від рівня податкового тиску центрального уряду. Автор описує та аналізує велику кількість прикладів сепаратистської боротьби, систематизувавши їх у вичерпному «Довіднику сепаратистських заворушень». Не пропонуючи загальної теорії сепаратизму, автор пропонує два набори детермінант сепаратизму — просторовий та історичний. Він запроваджує «географічний індекс взаємодії» з тим, аби визначити ступінь ізоляції регіону від решти нації. Індекс базується на врахуванні фактору просторового розташування, а саме — наскільки регіон та решта нації розподіляють спільний кордон. Наприклад, Шотландія більш ізольована від решти Великобританії, ніж Андалусія від Іспанії, оскільки Шотландія має сухопутний кордон з Англією протяжністю у 95 км [4]. Крім того, є відмінності реалізації форм сепаратизму в країнах, що мають спільні кордони з іншими країнами, які поділяють мову / культуру з «батьківщиною меншини» (наприклад, кордон Ельзасу з Німеччиною знижує «індекс взаємодії» з Францією). Автор виявляє, що мовна асиміляція є вищою, а сепаратистські прояви — нижчими в менш ізольованих регіонах. Підхід Бертрана М. Ронера — «дозволити фактам говорити» (без чіткої теоретичної моделі, яка визначає мотивацію до сепаратизму) — здається цілком узгоджуваним з політико-економічним аналізом стимулів та обмежень, з якими стикаються різні особи та групи в процесі реалізації сепаратистської стратегії. Водночас, відповідь на питання щодо вагомості економічних факторів у реалізації сепаратизму, є однією з найменш переконливих частин його підходу. Він зауважує, що дохід на душу населення не систематично співвідноситься з сепаратизмом у межах та всередині країн, наводячи для підтвердження запропонованого ним підходу історичні приклади: так, Ірландія була біднішою за решту Великобританії, коли вона боролася за незалежність; країни Басків та Каталонія багатші, ніж решта Іспанії [5]; підтримка сепаратизму в Берне Юра не пов'язана з доходом на душу населення тощо. Д. Мурро і М. Власкамп так само роблять висновок про те, що сепаратистські рухи не «впливають з економічних мотивів», і що економічні умови не впливають на сепаратизм [6].

Постановка завдання. Мета статті полягає у розкритті детермінант сепаратизму шляхом виокремлення політичних, етносоціальних та економічних його проявів з акцентом на останньому, охарактеризувавши їх як підґрунтя для іредентистських та сепаратистських процесів. Інструменти економічної політики запропоновано розглядати крізь призму оцінки їхнього потенціалу до стримування сепаратистської стратегії національного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сепаратизм (лат. «secession» — уход; від *secedo* — йду геть) — це політика і практика суспільно-політичного руху, спрямована на здобуття державного суверенітету окремою етносоціальною спільнотою на території її проживання у межах існуючої держави. Вона передбачає досягнення різних цілей: сепаратистської та іредентистської. Сепаратистський рух реалізує себе через діяльність опозиційного угруповання, пов'язану з досягненням повної політичної незалежності. Іредентистський рух націлений на входження у склад вже існуючої держави. В українських реаліях сепаратизм набуває ознак як іредентизму, який передбачає обов'язкову наявність зовнішніх партнерів та вплив останніх на політичні процеси в регіоні або державі, так і сепаратизму за принципом етніцизму. Відтак іредентизм і сепаратизм уособлюють найвищі стадії конфлікту між регіоном і центральною владою державного утворення, завданням

якої є збереження політичного суверенітету і державної цілісності.

Даніеле Конверсі [7], відомий своїм аналізом баскського і каталонського національних рухів з моменту їхнього зародження і донині, а також дезінтеграційних процесів в Югославії, які, серед іншого, опинились в дослідницькому ракурсі Р.А. Каплана [8], виокремлює чотири етапи сецесії: 1) «антагоністична або опозиційна легітимність», яка полягає у визнанні існуючої влади нелегітимною; 2) антиконституціоналізм як прагнення радикально змінити або відмовитися від конституційного ладу; 3) етніцизм як визнання етнічної єдності вищою цінністю, ніж держава; 4) іредентизм як територіальне возз'єднання етнічних родичів у одній державі.

Прикметно, що форми прояву «сецесіонізму» як стратегії, спрямованої на вихід зі складу держави, за підходом Д. Конверсі, залежать від форм прояву націоналізму. Стратегія інклюзивного сецесіонізму передбачає поглинання і асиміляцію «чужинців», а стратегія екслюзивного сецесіонізму є по суті расистською і не передбачає абсорбцію та асиміляцію. При цьому автор наголошує: якщо рід етнічної групи домінує у сусідній державі, розвиватимуться саме іредентистські настрої.

Політичні, економічні та етносоціальні процеси формують підґрунтя для іредентистських (які не спрямовані на утворення незалежної держави) та сепаратистських процесів (для етнічних груп, які висувають сепаратистські заклики, утворення незалежної держави є головною метою).

Політичні процеси. Чим неконтрольованішою є децентралізація, чим більшої свободи для політичних дій дає політична конкуренція (з перспективою створення потужних регіональних політичних партій, що матимуть підтримку з боку представників середнього і великого бізнесу та забезпечуватимуть приплив відповідних фінансових ресурсів), тим виразнішими стають загрози іредентизму і сепаратизму.

Дехто стверджує [9; 10; 11; 12; 13], що децентралізація формуватиме федералістський менталітет, підживляючи зусилля щодо побудови національної єдності та ідентичності. Це може навіть поглибити розподіл між групами і посилити конфлікт шляхом посилення культурної або етнічної ідентичності. По-друге, децентралізація може спричинити автономізацію, відтак — прагнення більшої самостійності.

З цього приводу колишній прем'єр-міністр Великої Британії Джон Мейджор заперечував проти передачі повноважень Шотландії, стверджуючи, що «троянський кінь незалежності» може загострити протистояння і, зрештою, актуалізуватиме вимоги повної незалежності [14, р.56]. Децентралізовані регіони можуть пропонувати власне «регуляторне меню» [15; 16; 17], яке враховуватиме запити місцевого бізнесу, тим самим викривлюючи на свою користь законодавство, прийняте на національному рівні.

Ключове теоретичне питання стосується того, чи буде децентралізація сприяти дії відцентрових сил, чи буде орієнтована на доцентрове прискорення. Опоненти децентралізації стверджують, що передача повноважень і ресурсів легітимізує прагнення тих, хто домагається відокремлення і якщо вони скористаються такою нагодою, це сприятиме федералізації держави.

Прихильники децентралізації стверджують, що той самий стимул — перехід повноважень і ресурсів — уможливить своєчасне виявлення «сецесіоністського ядра» і блокування створення регіональних політичних партій. Як зазначено в аналітичній доповіді, підготовленій фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень, на перший погляд, перерозподіл повноважень у країні, яка перебуває у стані війни і потребує сильного центрального управління та об'єднання всіх зусиль нації і ресурсів країни, може сприйматися як контраверсійний крок. Але реформа децентралізації влади сама по собі не провокує розвиток відцентрових тенденцій у країні та не призводить до напруження у відносинах між центром і регіонами. Цінність реформи децентралізації проявляється у тому, що, незважаючи на тимчасову окупацію території країни і порушення господарського простору, вимивання ресурсів і загальне розбалансування ресурсної бази, «пробуксовування» реформ в інших сферах, макроекономічну нестабільність і слабкі паростки економічного зростання, реформування управління на місцевому рівні вже позитивно впливає на соціально-економічне становище громад. Децентралізація формує зв'язки нової якості між регіонами внаслідок вбудовування у систему адміністративно-територіального устрою нових одиниць — об'єднаних територіальних громад, що по-новому визначають координацію і підпорядкованість суб'єктів адміністративного устрою [18, с.3].

Більше того, децентралізація для регіонів, що прагнуть відокремлення, якщо так звана «ідеологічна мобілізація» серед населення є не критичною, може стати певною альтернативою для тих, хто насправді вимагає автономії. Відтак децентралізація може стати дієвою стратегією запобігання повної сецесії.

На практиці дедалі більшого значення набуває регіональна специфіка інтересів, носіями яких виступає еліта. Коли існують узгоджені регіональні еліти і при цьому, згідно з їхніми переконаннями, переваги сецесії (більший контроль над ресурсами ціною втрачених ринків і втраченого впливу на центр) переважають наслідки автономії (частковий контроль над ресурсами, постійний доступ до національних ринків і сповідування комунітарної у межах держави політики), національна цілісність піддається набагато більшій небезпеці. Регіональні еліти будуть стимулювати інвестиції у створення умов, сприятливих для національного розколу. Крім фінансування політичних партій та кампаній, це може поширюватися і на підтримку збройних повстань. Новітня історія Балкан красномовно ілюструє цей процес.

З іншого боку, досвід США, Німеччини, Індії і Бразилії засвідчує, що децентралізоване управління може бути ефективним та сприяти консолідації нації за умови узгодження різноманітних інтересів регіональних еліт. Безсумнівно, є потужні еліти у Каліфорнії, Північному Рейн-Вестфалії, Уттар-Прадеші та Сан-Паоло, які як за кількістю населення, наявними ресурсами і продукованим регіональним валовим продуктом можуть бути порівняні з іншими незалежними державами, але питання сецесії не є актуальним у дискурсі їхніх політичних еліт [19, с.8-9]. Постає питання виокремлення таких характерних ознак процесу децентралізації, які сприяють

об'єднанню регіональних еліт, а не актуалізують запит на сецесію. Серед них дослідники зазначають такі: 1) етнічні, мовні та інші групові ознаки не можуть бути приводом для наділення того чи іншого регіону специфічними привілеями; 2) місцева регіональна влада має концентруватись на наданні послуг населенню з урахуванням специфічності його запитів; 3) децентралізація сприяє консолідації представників різної етнічної належності; 4) реалізація у децентралізованих регіонах комплементарної політики і реформ, які сприяють розвитку єдиного внутрішнього ринку товарів і послуг у цілому в країні, що запобігає становленню і розвитку еліт, котрі мають відмінні регіональні економічні інтереси і які можуть виграти від національного розколу; 5) розвиток внутрішньої міграції та стимулювання інвестицій в інфраструктуру і транспортну логістику, що уможливить зростання міжрегіональних зв'язків [19, с.10].

Питання необхідності координації інтересів і повноважень на національному і регіональному рівнях висвітлюється у Статті 4 «Сфера компетенції місцевого самоврядування» Європейської хартії місцевого самоврядування, яку Україна без застережень ратифікувала 15 липня 1997 року. В ній передбачається можливість передачі державних та інших повноважень на місцевий рівень за допомогою реалізації принципу єдності місцевих і державних інтересів: «При делегуванні повноважень центральними або регіональними органами місцеві органи самоврядування можуть, наскільки це можливо, мати свободу пристосовувати їх здійснення до місцевих інтересів» [20, с.23].

Економічні процеси детермінуються наявним і потенційним факторним надбанням регіону (людські, фізичні, грошові ресурси; ресурс знань; інфраструктура), спеціалізацією регіонів, яка визначає їхнє місце у поділі праці і результується у валовому регіональному продукті (ВРП). І хоча вимірювання ВРП не позбавлене методологічних хиб (складно виміряти масштаби розвитку і розміщення національних і багатонаціональних компаній, діяльність яких складно піддається поділу між регіонами; складно й оцінити суспільні та соціальні послуги, запаси матеріальних оборотних коштів або внесок регіону в експорт та імпорт), що підсилюються різними у регіональних масштабах обсягами тіньової економіки та прихованим міжрегіональним обміном, цей показник засвідчує про асиметрії доходів і витрат, які є результатом асиметрій у продуктивності праці. Особливості розподілу державного бюджету і реалізації регуляторної та економічної політик (дотації, субсидії, державні закупівлі, податкові преференції тощо) можуть виявлятися детермінантою відцентрових політик на рівні регіонів. Факторний потенціал відіграє провідну роль і при зміні спеціалізації економік окремих регіонів (що інтерпретується ними як загроза економічній безпеці регіону) у тому числі і у відповідь на економічну політику центрального уряду, яка стратегує місце країни у міжнародному поділі праці, що може викликати соціальну напруженість.

Із усієї сукупності чинників виробництва, наявних у регіоні, у господарській діяльності використовуються не всі. Це визначається не тільки специфікою власне чинників, але й ступенем розвитку технології, особливостями економічного і суспільного укладу в регіоні [21, с.52], який має відповідати запитам економічної безпеки [22; 23]. Якщо центральна влада застосовуватиме міжнародну політику, спрямовану на імплементацію норм, які обмежуватимуть господарську діяльність регіону, накладатимуть на неї обмеження (зокрема, регламентація норми викиду CO₂ у межах реалізації Цілей сталого розвитку: пріоритизація на національному рівні неадаптивних до специфіки господарювання регіону видів діяльності, що унеможлиблює отримання дотацій або субсидування з державного бюджету) або передбачатимуть зростання витрат на технологічне переоснащення, регіональні еліти можуть чинити опір таким трансформаціям і формувати запит на сецесіонізм.

Через різноманітність регіональної специфіки національного бізнес-середовища вибір комплементарної стратегії досягнення цільових орієнтирів на рівні держави є чи не основним принципом побудови взаємовигідних конкурентних відносин в умовах невизначеності, що відповідає запитам економічної безпеки. Компліментарність є запорукою отримання синергетичного ефекту для суб'єктів господарювання, що самоорганізуються.

Концепція компліментарності виходить з того, що взаємодія регіонів є інструментом побудови системи більш високого рівня. Шляхом аналізу додаткових учасників відносин взаємодії (міжнародних організацій, країн-партнерів, потужних багатонаціональних підприємств, масштабних інвесторів) відбувається пошук компліментора, тобто, актора, що володіє великими можливостями або ресурсами. Враховуючи, що кожен регіон відрізняється історичними особливостями становлення, традиціями і відповідними ціннісними орієнтирами (що, зокрема, залежить як від специфіки освоєння факторів виробництва і вибору спеціалізації, так і від джерел накопичення капіталу), компліментарність є інструментом прояву внутрішньої і зовнішньої взаємодоповнюваності і залежності одного регіону від іншого у межах держави. На основі цього утворюється нова система взаємодії більш високого рівня, що забезпечує усіма необхідними параметрами регіони, доповнюючи або замінюючи різні функції останніх, чому сприятиме створення національних мереж створення доданої вартості у тому числі і завдяки відкриттю мережі індустріальних парків. Імплементація таких пропозицій дозволить підвищити як економічну безпеку регіону, так і держави в цілому.

Етносоціальні процеси передбачають зміну етнічної самосвідомості (етнотрансформаційні або такі, що пов'язані з переходом з одного етнічного стану в інший) та зміну культурної і ціннісної специфіки етнічних спільнот (етноеволюційні процеси, що виражаються у значній зміні будь-якого з основних параметрів етносу, але безпосередньо не спричиняють зміни етнічної самосвідомості).

Сепаратизм еліт здебільшого детермінований економічними і соціокультурними чинниками [24; 25; 26]. Важливими є так звані «переговорні позиції» регіонів. На думку Даніеля Трейсманна, прагнення регіону

до відокремлення тим більше, чим меншою є його залежність від бюджетних надходжень з центру та чим більшою є частка його валового регіонального продукту у валовому національному продукті. На тлі ж нерозвинених торговельних зв'язків між регіонами у межах країни [27] і, зокрема, між регіонами і центром, аргументи на користь ідеї відокремлення [28] набувають виразнішого звучання.

За умов прогнозованого радикального зниження ролі дешевої робочої сили як порівняльної переваги у світовій економіці на тлі загального руху до економічних капіталомістких технологій (заміщення праці капіталом), а також несприятливих інституційних умов у найбільш праценадлишкових країнах (держави Африки, найбідніші країни Азії), Україні слід активно вирішувати проблему створення нових робочих місць, тим самим розвиваючи внутрішній ринок як шляхом збільшення абсорбції, так і шляхом реалізації політики імпортозаміщення у стратегічно важливих для національної безпеки галузях виробництва. Крім того, в інтересах економічної безпеки і територіальної цілісності Україні слід знижувати роль експорту для економіки. Але водночас має бути розуміння того, що без збереження наявної експортної орієнтації неможливо акумулювати ресурси для подальшого технологічного переоснащення виробництв і зростання частки продукції з високим ступенем обробки задля забезпечення поступового і неухильного підвищення продуктивності праці [29; 30; 31], яка результується у зростанні добробуту населення з відповідним виразним окресленням тенденцій становлення середнього класу. З іншого боку, за наявної внутрішньої політико-економічної ситуації (що унеможливує зростання економічної активності через недостатній потенціал внутрішнього ринку і невдалі спроби адаптації імпортозаміщувальних стратегій) та глобального геополітичного і гео економічного суперництва (зростання протекціонізму; деглобалізаційні і дезінтеграційні процеси; ерозія глобального управління; рещоринг; реіндустріалізація) переорієнтація сировинної орієнтації українського експорту (що супроводжуватиметься зміною затребуваних всередині держави фахівців і зростаючим попитом на кваліфіковану робочу силу) на високотехнологічну (з високою доданою вартістю) унеможливується як на тлі негативних перспектив відновлення зовнішнього попиту на вітчизняні товари, так і через скорочення прямих іноземних інвестицій, а також іноземної фінансової і технічної допомоги, щойно країна намагається започаткувати виробництва шляхом прийняття вимог про локалізацію.

Відтак чинники погіршення економічної безпеки, які загострюють ризики майнової нерівності і соціальної незахищеності, водночас є і чинниками загострення сецесіоністських відцентрових тенденцій [32; 33; 34; 35]. Дефіцит бюджету як результат незадовільної ділової активності, в тому числі, внаслідок програшу у боротьбі за зовнішні ринки, неминуче обмежує конституційні права громадян на освіту, медичну допомогу, а відтак відчуття «незахищеності» зачіпає віру в спроможність «центру» відповідати «запитам на місцях». То ж недостатнє ресурсне забезпечення підвищення рівня технологічності вітчизняної промисловості, високий рівень впливу іноземного капіталу на формування експорту, збереження високого рівня залежності від експортної діяльності, невизначеність і нестабільність зовнішнього середовища і кон'юнктури не лише становлять загрозу економічній безпеці, але й безпеці національній.

Висновки. Визначаючи як обмежену репрезентативність показника ВРП, так і його унікальність в умовах відсутності адекватного йому замітника, пропонуємо визначати обсяги і темпи зростання ВВП і ВРП як цільові показники при розробці стратегій, програм, прогнозів і формуванні соціально- економічної політики держави та її регіонів. Прикметно, що у ЄС, де існує єдина методологія оцінки показників Системи національних рахунків, відношення ВРП на душу населення до середнього рівня по ЄС є основною умовою при виділенні фондів у межах «політики згуртування». Ці показники використовуються і при прийнятті інших рішень, що впливають на добробут громадян у державі і в окремих її регіонах з урахуванням як соціальної специфіки, так і специфіки господарювання. Внаслідок цього якість вимірювання ВВП і ВРП, коректність їхнього використання у різних видах аналізу є ключовою умовою реалізації і результативності економічних рішень. Враховуючи, що показники ВРП і фактичного кінцевого споживання домашніх господарств на душу населення розраховуються із застосуванням середньорічної чисельності постійного населення, актуальним є перепис населення.

Політика протидії сепаратизму та іредентизму в Україні має базуватись на використанні: інструментів політики, що регламентує соціально-економічну діяльність; структурної політики; політики розвитку і політики підтримки конкурентоспроможності. Реалізація амбітного завдання побудови в Україні сотні індустріальних парків (у тому числі інноваційних хабів) і розбудови територій пріоритетного розвитку уможливить використання виробничого, технологічного, інноваційного і кадрового потенціалу внутрішнього ринку з активізацією руху товарів, послуг і робочої сили між регіонами країни, які реалізують на практиці реформу децентралізації.

Розуміючи, що Україна є малою відкритою економікою з відповідними масштабами внутрішнього ринку, актуальності набуває питання диверсифікації її інвестиційного портфеля з метою мінімізації циклічних і секторальних ризиків. Акцент на створенні сприятливих умов для залучення внутрішніх і зарубіжних інвестицій уможливить вже у середньостроковій перспективі входження України на ринки третіх країн як інвестора, що вимагатиме виваженої регуляторної політики держави, яка відіграватиме роль консолідатора регіонів.

Література.

1. Горло Н. В. Функціональні та концептуальні моделі політики іредентизму: дис. на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук: 23.00.02 – політичні інститути та процеси / Н. В. Горло;

Запорізький національний університет; Львівський національний університет імені Івана Франка. Запоріжжя, Львів, 2019. – 486 с.

2. Roehner B. M. Separatism and Integration: A Study in Analytical History / B. M. Roehner. – Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2002. – 351 p.

3. Alesina A. The Size of Nations / A. Alesina, E. Spolaore // *Comparative Economic Studies*. — 2006. — Vol. 48. — P. 186—187.

4. Kenealy D. How Do You Solve a Problem like Scotland? A Proposal Regarding “Internal Enlargement” / D. Kenealy // *Journal of European Integration*. – 2014. – Vol. 36 (6). – P. 585–600.

5. Morató X. C. Catalonia: A New Independent State in Europe? A Debate on Secession within the European Union / X. C. Morató. – Abingdon; New York: Routledge, 2016. – 248 p.

6. Muro D. How do Prospects of EU Membership Influence Support for Secession? A Survey Experiment in Catalonia and Scotland / D. Muro, M.C. Vlaskamp // *West European Politics*. – 2016. – Vol. 39 (6). – P. 1115–1138.

7. Conversi D. Central secession: towards a new analytical concept? The case of former Yugoslavia / D. Conversi // *Journal of Ethnic and Migration Studies*. – 2000. – Vol. 26 (2). – P. 333–355.

8. Caplan R. A. Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia / R. A. Caplan. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 240 p.

9. Резнікова Н. В. Теоретико-емпіричні підходи до дослідження й ідентифікації економічних мотивів та наслідків відокремлення і сепаратизму на основі вивчення міжнародного досвіду / Н. В. Резнікова // *Економіка та держава*. – 2020. – № 6. – С. 13–20.

10. Резнікова Н. В. Огляд теоретичних підходів до ідентифікації економічної мотивації як чинника відокремлення і сепаратизму / Н. В. Резнікова // *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. – 2020. – Вип. 19. – С. 92–104.

11. Berkowitz D. Regional Income and Secession: Centre-periphery relations in emerging market economies / D. Berkowitz // *Regional Science and Urban Economics*. — 1997. — Vol. 27, Issue 1. — P. 17–45.

12. Bolton P. The Breakup of Nations: a political economy analysis / P. Bolton, G. Roland // *Quarterly Journal of Economics*. — 1997. — Vol. 112, Issue 4. — P. 1057–1090.

13. Bookman M. The Economics of Secession / M. Bookman // *The Economics of Secession* Macmillan Press, London. — 1993. — 262 p.

14. Brancati D. Peace by Design: Managing Intrastate Conflict through Decentralization [Electronic resource] / D. Brancati. — 2009. — Mode of access: <https://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199549009.001.0001/acprof-9780199549009>

15. Reznikova N. The Policy of Economic Nationalism: from Origins to New Variations of Economic Patriotism / Nataliia Reznikova, Volodymyr Panchenko, Olena Bulatova // *Baltic Journal of Economic Studies*. — 2018. — Vol. 4. — P. 274–281.

16. Панченко В.Г. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму / В.Г. Панченко, Н.В. Резнікова // *Економіка і держава*. — № 8 (серпень). — 2017. — С. 4–8.

17. Панченко В.Г. Методологічні засади економічного націоналізму / В.Г. Панченко, Н.В. Резнікова // *Економіка і держава*. — 2017. — №7. — С. 4–8.

18. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу: аналіт. доп. / [Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін.]; за наук. ред. Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2019. – 192 с.

19. Faguet J.-P. Does decentralization strengthen or weaken the state? Authority and social learning in a supple state / J.-P. Faguet, A. M. Fox, C. Poeschl. – London: London School of Economics and Political Science, 2014. – P 8–9.

20. Лелеченко А. П. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навчальний посібник / А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук. – К., 2017. – 110 с.

21. Сонько С. П. Ринок і регіоналістика: Навчальний посібник для студентів економічних та економіко-географічних фахів вищих навчальних закладів / С. П. Сонько, В. В. Кулішов, В. І. Мустафін. – К.: Ніка Центр, Ельга, 2002. – 408 с.

22. Brosio G. The Political Economy of Regional Opting Out: Distributive implications of a prospective Europe of regions / G. Brosio, F. Revelli // *Economics of Governance*. — 2003. — Vol. 4. — P. 127–142.

23. Buchanan J.M. Secession and the Limits of Taxation: toward a theory of internal exit / J.M. Buchanan, R.L. Faith // *American Economic Review*. — 1987. — Vol. 77, Issue 5. — P. 1023–1031.

24. Fearon, J. D. Ethnicity, insurgency, and civil war / J. D. Fearon, D.D. Laitin // *American Political Science Review*. — 2003. — Vol. 97, Issue 1. — P. 75–90.

25. Hechter M. The Dynamics of Secession / M. Hechter // *Acta Sociologica*. — 1992. — Vol. 35, Issue 4. — P. 267–283.

26. Lustick I.S. Secessionism in Multicultural States: Does Sharing Power Prevent or Encourage It? / I.S.Lustick, D. Miodownik, R.J. Eidelson // *American Political Science Review*. — 2004. — Vol. 98, Issue 2. — P. 209–229.

27. Sambanis N. Explaining regional autonomy differences in decentralized countries / N. Sambanis, B. Milanovic // *Comparative Political Studies*. — 2014. — Vol. 47, Issue 13. — P. 1830–1855.

28. Резнікова Н.В. Теоретико-методологічні засади визначення економічної залежності в умовах двополярного зонування світової економіки / Н.В. Резнікова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2012. — № 4 (63). — С. 38—42
29. Резнікова Н. Про специфіку фінансової кризи в Україні / Н. В. Резнікова // Персонал. — 2008. — № 3. — С.49-55.
30. Іващенко О. А. Перспективи участі України в глобальних ланцюгах створення вартості як засіб підвищення конкурентоспроможності в умовах транснаціоналізації виробничих відносин / О. А. Іващенко, Н. В. Резнікова // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 16. — С. 22-26.
31. Іващенко О. А. Перспективи трансформації торговельних відносин України в контексті становлення нових центрів стратегічного партнерства / О.А. Іващенко, Н.В. Резнікова // Економіка та держава. — 2015. — № 9. — С. 6-11.
32. Miguel E. Economic shocks and civil conflict: An instrumental variables approach / E. Miguel, S. Satyanath, E. Sergenti // *Journal of Political Economy*. — 2004. — Vol. 112, Issue 4. — P. 725—753.
33. Price A. The Flotilla Effect: Small economies through the eye of the storm [Electronic resource] / A. Price, B. Levinger // *Research Paper. Greens/EFA Group, European Union, Brussels*. — 2011. — Mode of access: https://issuu.com/plaid/docs/flotilla_effect_-_adam_price_and_ben_levinger.
34. Rodriguez-Pose A. From identity to the economy: analysing the evolution of the decentralisation discourse / A. Rodriguez-Pose, R. Sandall // *Environment and Planning C: Government and Policy*. — 2008. — Vol. 26, Issue 1. — P. 54—72.
35. Rodriguez-Pose A. The Economics of Secession. Analysing the economic impact of the collapse of the former Yugoslavia [Electronic resource] / A. Rodriguez-Pose, M. Stermsek // *Governance and Economics research Network*. — 2014. — Working Paper 8. — P. 54—72. — Mode of access: <http://webs.uvigo.es/infogen>

References.

- Horlo, N. V. (2019), “*Functional and conceptual models of politics*”, Abstract of Ph.D. dissertation, Political institutions and processes, Zaporizkyi natsionalnyi universytet; Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, Zaporizhzhia, Lviv, Ukraine.
- Roehner, B. M. (2002), *Separatism and Integration: A Study in Analytical History*, Rowman and Littlefield, Lanham, MD, US.
- Alesina, A. and Spolaore, E. (2006), “The Size of Nations”, *Comparative Economic Studies*, vol. 48, pp. 186-187.
- Kenealy, D. (2014). “How Do You Solve a Problem like Scotland? A Proposal Regarding “Internal Enlargement””, *Journal of European Integration*, vol. 36, no. 6, pp. 585–600.
- Morató, X. C. (2016), *Catalonia: A New Independent State in Europe? A Debate on Secession within the European Union*, Routledge, Abingdon; New York, US.
- Muro, D. and M. C. Vlaskamp (2016). “How do Prospects of EU Membership Influence Support for Secession? A Survey Experiment in Catalonia and Scotland”, *West European Politics*, vol. 39, no. 6, pp. 1115– 1138.
- Conversi, D. (2000), “Central secession: towards a new analytical concept? The case of former Yugoslavia”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 26, no. 2, pp. 333–355.
- Caplan, R. A. (2005) *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Reznikova, N. (2020), “Theoretical and empirical approaches to investigating and identifying economic motives and consequences of secessionism: a review of international experiences”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 13–20.
- Reznikova, N. (2020), “A review of theoretical approaches to identification of the economic motivation as a factor of secession and secessionism”, *Bulletin of Mariupol State University, Series Economics*, vol. 19, pp. 92–104.
- Berkowitz, D. (1997), “Regional Income and Secession: Centre-periphery relations in emerging market economies”, *Regional Science and Urban Economics*, vol. 27, no. 1, pp. 17—45.
- Bolton, P. and Roland, G. (1997), “The Breakup of Nations: a political economy analysis”, *Quarterly Journal of Economics*, vol. 112, Issue 4, pp. 1057-1090.
- Bookman, M. (1993), *The Economics of Secession*, Macmillan Press, London, UK.
- Brancati, D. (2009), “Peace by Design: Managing Intrastate Conflict through Decentralization”, available at: <https://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199549009.001.0001/acprof-9780199549009> (Accessed 19.06.2020).
- Reznikova, N., Panchenko, V. and Bulatova, O. (2018), “The Policy of Economic Nationalism: from Origins to New Variations of Economic Patriotism”, *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4, pp. 274-281.
- Panchenko, V.H. and Reznikova, N.V. (2017), “The policy of economic nationalism: from origins to new versions of economic patriotism”, *Ekonomika i derzhava*, vol. 8, pp. 4-8.
- Panchenko, V.H. and Reznikova, N.V. (2017), “Methodological principles of economic nationalism”, *Ekonomika i derzhava*, vol. 7, pp. 4-8.
- Zhalylo, J. A. and et. (2019), *Detsentralizatsiia vldy: poriadok dennyj na seredn'ostrokovu perspektyvu* [Decentralization of power: Agenda for the medium term], National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine.
- Faguet, J.-P., Fox, A. M. and Poeschl, C. (2014), *Does decentralization strengthen or weaken the state?*

Authority and social learning in a supple state, London School of Economics and Political Science, London, UK.

20. Lelechenko, A. P., Vasyli'eva, O. I., Kujbida, V. S. and Tkachuk, A. F. (2017), *Mistseve samovriaduvannia v umovakh detsentralizatsii povnovazhen'* [Local self-government in the conditions of decentralization of powers], Kyiv, Ukraine.

21. Son'ko, S. P., Kulishov, V. V. and Mustafin, V. I. (2002), *Rynok i rehionalistyka* [Market and regionalism], Nika Tsentr, El'ha, Kyiv, Ukraine.

22. Brosio, G. and Revelli, F. (2003), "The Political Economy of Regional Opting Out: Distributive implications of a prospective Europe of regions", *Economics of Governance*, vol. 4, pp. 127—142.

23. Buchanan, J. M. and Faith, R. L. (1987), "Limits of Taxation: toward a theory of internal exit", *American Economic Review*, vol. 77, Issue 5, pp. 1023—1031.

24. Fearon, J. D. and Laitin, D. D. (2003), "Ethnicity, insurgency, and civil war", *American Political Science Review*, vol. 97, Issue 1, pp. 75-90.

25. Hechter, M. (1992), "The Dynamics of Secession", *Acta Sociologica*, vol. 35, Issue 4, pp. 267-283.

26. Lustick, I. S. Miodownik, D. and Eidelson, R. J. (2004), "Secessionism in Multicultural States: Does Sharing Power Prevent or Encourage It?", *American Political Science Review*, vol. 98, Issue 2, pp. 209-229.

27. Sambanis, N. and Milanovic, B. (2014), "Explaining regional autonomy differences in decentralized countries", *Comparative Political Studies*, vol. 47, Issue 13, pp. 1830-1855.

28. Reznikova, N.V. (2012), "Theoretical and methodological principles of determining economic dependence in the conditions of bipolar zoning of the world economy", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, vol. 4 (63), pp. 38-42.

29. Reznikova, N. (2008), "About the specifics of the financial crisis in Ukraine", *Personal*, no. 3, pp. 49-55.

30. Ivashchenko, O. and Reznikova, N. (2015), "The opportunities of participation in global value chains for Ukraine in the context of transnationalisation", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 16, pp. 22–26.

31. Ivashchenko and O. Reznikova, N. (2015), "The Prospects of Ukraine's Trade Relations' Transformation in Context of Growing Economic Power of Developing Countries as New Centers of Strategic Partnership", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 6-11.

32. Miguel, E. Satyanath, S. and Sergenti, E. (2004), "Economic shocks and civil conflict: An instrumental variables approach", *Journal of Political Economy*, vol. 112, Issue 4, pp. 725-753.

33. Price, A. and Levinger, B. (2011), "The Flotilla Effect: Small economies through the eye of the storm", available at: https://issuu.com/plaid/docs/flotilla_effect_-_adam_price_and_ben_levinger (Accessed 20 May 2020).

34. Rodriguez-Pose, A. and Sandall, R. (2008), "From identity to the economy: analysing the evolution of the decentralisation discourse", *Environment and Planning C: Government and Policy*, vol. 26, no. 1, pp. 54-72.

35. Rodriguez-Pose, A. and Stermek, M. (2014), "The Economics of Secession. Analysing the economic impact of the collapse of the former Yugoslavia", Governance and Economics research Network. Working Paper, vol. 8, pp. 54-72, available at: <http://webs.uvigo.es/infogen> (Accessed 20 May 2020).

Стаття надійшла до редакції 17.07.2020 р.